

A padovai krónikák, Nagy Lajos és a *guerra dei confini*

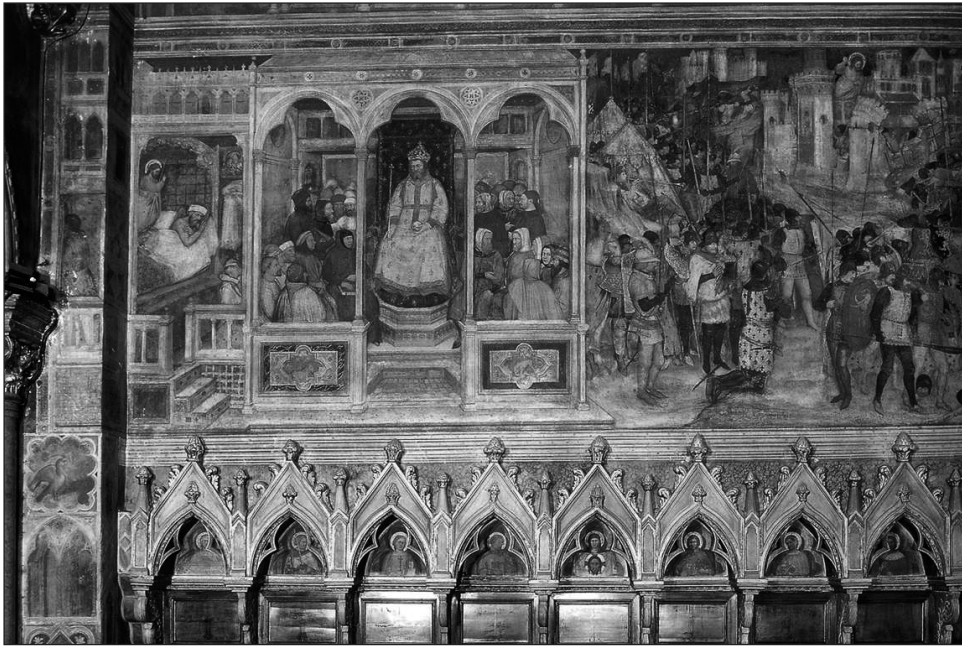
A Padova védőszentjének tiszteletére emelt Szent Antal-bazilika Szent Félix-kápolnáját (az egykori Szent Jakab-kápolnát) azoknak a mestereknek – Altichiero da Zeviónak és Jacopo Avanzinak – a freskói díszítik, akik megelőzőleg a veronai Della Scala-palota termeinek a dekorálása révén szereztek maguknak hírnevet. A keleti fal három elemből álló képsorozatának főhőse II. Ramiro leóni király (931–951), aki a hagyomány szerint az imája hatására megjelenő Compostelai Szent Jakab segítségével diadalmaskodott a mórok felett (1. kép).¹ A művészettörténészek egyetértenek abban, hogy Ramiro portréja mögött Padova urának, I. Francesco da Carrarának (1325–1393) – fiával, az ifjabb Francsóval szemben őt *il Vecchió*ként, vagyis idősebbként emlegeti a hagyomány – a nagy hatalmú szövetségesét, I. (Nagy) Lajos magyar királyt kell sejtenuünk. A piktor kortársai ihlették a festmények egyéb alakjait is. A ciklus középső darabja egy tanácskozást ábrázol, amelyen nem csupán Francesco *il Vecchio* és fia tűnnek fel az uralkodó oldalán: könyvvel a kezében Ramiro/Lajos jobbján foglal helyet a jeles költő, a Carrarákkal baráti viszonyt ápoló Francesco Petrarca,² s ugyancsak jelen van az 1370-es évek második felében készült freskók megrendelője, Bonifacio Lupi, Soragna őrgrófja (1316–1390).³

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., csako.judit@abtk.hu). A cikk megírását a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (projekt címe: *Az Anjou-kori Magyarország nyugati elbeszélő forrásai. Narratív kútfők és külpolitika*, azonosító: NKFIH PD 128405) támogatta. A tanulmány alapjául a *Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l'Europa al tempo dei Carraresi* című konferencián megtartott angol (*The Venetian wars of Louis I [the Great] of Hungary in the mirror of Paduan narrative sources*, Padovai Egyetem, 2021. szeptember 23.), valamint *Az Anjou-kori Magyar Királyság kapcsolatai* címmel megrendezett műhelykonferencián elhangzott magyar nyelvű (*Nagy Lajos és az ún. guerra dei confini [1372–1373] a padovai történetírásban*, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2022. október 21.) előadásaim szolgáltak. A téma idegen nyelvű szakirodalmának megszerzésében nyújtott segítségéért Franco Benuccinak (Padovai Egyetem) tartozom köszönettel.

1 A kép forrása: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Altichiero,_scene_della_vita_di_san_giacomo,_basilica_del_santo,_cappella_di_san_felice,_padova,_1376_circa.jpg.

2 Petrarca és Francesco *il Vecchio* viszonyához lásd: Stanburrough Cook, 2018. 129–139.; Ronconi, 2005. 237–241. A költő és a magyar király kapcsolatát tárgyalja Fraknoi, 1900; Baumgarten, 1902. 428–443.

3 Dercsényi, 1940; Dercsényi, 1941. 241–242.; Plant, 1981. 408–415.; Kohl, 1998. 179–181.; Máté, 2006. 179.



1. kép. A padovai Szent Antal-bazilika Szent Félix-kápolnájának Ramiro leóni királyt ábrázoló freskósorozata

Az 1370-es években, amikor Altichiero freskói készültek, a magyar uralkodó kapcsolata már hosszú múltra tekintett vissza az 1318 óta az észak-itáliai város élén álló Carrarákkal.⁴ Az öccse, András halálának megbosszulására és a nápolyi trón elfoglalására készülő fiatal király 1347 végén találkozhatott I. Francesco apjával, II. Giacómóval († 1350), aki a padovai állam területéhez tartozó, ám a város határain kívül fekvő Cittadellában látta vendégül a hadai élén Apuliába tartó Lajost.⁵ A magyar király és Padova⁶ urának érdekei egy évtizeddel később fonódtak szorosabban is össze. A nápolyi hadjáratok lezárását követően Lajos – hogy az 1346. évi zárai fiaskót⁷ megbosszulja – Dalmácia visszaszerzésének céljával 1356-ban két fronton is háborút indított Szent Márk Köztársasága ellen: míg az adriai partvidéken Csúz János horvát bán hadai nyomultak előre, addig maga az uralkodó Velence szárazföldi hátszágája, az úgynevezett *Terraferma* felé vette az irányt.⁸ Bár a Carrarák 1337-ben éppen a dózse támogatásával juthattak újfent hatalomra városállamukban,⁹ a velencei befolyás egyre terheesebbé vált a külpolitikai téren mind

4 A helyi eredetű família uralmának részletes feldolgozását lásd: Kohl, 1998.

5 Csukovits, 2021. 1168.; Csukovits, 2022. 17–18.

6 A város hírnevét elsősorban 1222-ben alapított egyetemének köszönhette. Padova középkori történetét röviden ismerteti: Gaffuri, 1993. Az *universitas* magyar diákjai kapcsán lásd: *Páduai egyetem magyarországi tanulói*, 1915; Harasztai Szabó – Kelényi, 2019. 188–274.

7 Domanovszky-Vértesy, 1900.

8 Bánlaky [Breit], 1934. 105–124.; Veszprémy, 2008. 185–192.

9 Az első Carrarákról és a veronai Della Scalák padovai uralmáról lásd: Kohl, 1998. 39–67.

nagyobb önállóságra törekvő padovai hatalmasságok számára, és I. Francesco a magyar király Treviso térségében zajló hadműveletei idején végül nyíltan is Lajos mellé állt.¹⁰ Bár a két fél együttműködése korántsem zajlott zökkenőmentesen,¹¹ a háború lezárásakor a békediktátum értelmében a dalmát tengerpartot megszerző Anjou uralkodó padovai szövetségéséről sem feledkezett meg: Francesco *il Vecchió*t biztosította afelől, hogy amennyiben őt Velence részéről a későbbiekben bármiféle atrocitás érné, úgy számíthat Lajos támogatására.¹²

Amikor csaknem három évtizeddel később, 1372 nyarán egy határvíta következtében háború robbant ki a Velencei Köztársaság és Padova között, Francesco da Carrara nem habozott feleleveníteni régi szövetségese ígését. Követei útján a magyar király segítségével folyamodott, aki néhány hónappal később el is küldte csapatait, hogy azok a hadműveletekben részt vegyenek. Az olasz történetírás által *guerra dei confiniként*, vagyis határháborúként emlegetett konfliktus epizódjai jól ismertek a kutatás előtt. A politikatörténeti feldolgozások – amelyek sorában részletessége révén Paolo Sambin írása emelkedik ki – elsősorban Itália gazdag narratív hagyománya nyomán rekonstruálják a történéseket.¹³ Az 1372–1373. évi háború elsődleges forrásaiként – a 16. századi diplomata, Giovanni Giacomo Caroldo *Velencei krónikája*¹⁴ mellett – Galeazzo Gatari és Nicoletto D’Alessio padovai történetírók hosszabb lélegzetű beszámolóit tarthatjuk számon.¹⁵ Bár a szövegek a hazai szakirodalom látókörébe is bekerültek, tanúságukat a magyar medievisztika korántsem aknázza ki a jelentőségüknek megfelelően.¹⁶

A két vulgáris nyelvű elbeszélés a 14. századi Padova gazdag krónikás hagyományán belül is kiemelkedő helyet foglal el.¹⁷ Első forrásunk szerzője, Galeazzo Gatari eredetileg kereskedelemről élt – patikát működtetett a városban –, ám az

10 Uo. 104–107.

11 *Cronica di Matteo e Filippo Villani*, 196. (VI, 55); *Három Villani krónikája*, 217.

12 1358. február 18.: *AOkt.* XLII. 123. sz., 124. sz.; Jászay, 1990. 59–60.; Kohl, 1998. 107. A békekötéshez lásd továbbá: Papp, 2017.

13 Sambin, 1946–1947. 1–76. Lásd továbbá: Pór, 1892. 473–483.; Bánlaky [Breit], 1934. 166–173.; Kristó, 1988. 164–165.; Jászay, 1990. 64–68.; Marin, 2004; Pigozzo, 2007. 39–40.; Bárány, 2017. 213–214.; Csukovits, 2019. 69–70.

14 Caroldo: *Cronaca di Venezia*, IV. 124–176. Az eseményeket egy másik velencei krónikás, Raffaino Caresini összegzi elbeszélésében, amelyet egyébként elsősorban a chioggiai háború forrásaként tart számon a kutatás. Lásd: Raphaynus de Caresinis: *Venetiarum Chronica*, 21–30. A diplomataként is tevékeny szerepet vállaló szerző pályáját vázolja: Carile, 1977.

15 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 42–129.; D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*. – A „határháború” történetét érintik továbbá trevisói narratív kútfők is: Paolo Sambin az események kapcsán Andrea Redusio históriája (*Chronicon Tarvisinum*) mellett egy kiadatlan krónika (*Cronaca foscariniana*, *Anonimo foscariniano*) adataira is támaszkodik. Lásd: *Chronicon Tarvisinum*, coll. 746–752.; Sambin, 1946–1947. 5. 3. jegyz., 22. 4. jegyz. A szóban forgó 15. századi forrásokat ismerteti: Zabbia, 2010. 361–365.

16 A Padovában keletkezett narratív kútfők témánk szempontjából azért is különös jelentőségűek, mert a magyar krónikák – amelyek részletességükben nem hasonlíthatók az itáliai szövegekhez – nem emlékeznek meg a *guerra dei confin*i epizódjáról. Bár Küküllői János *Gesta Ludovici regise* az Anjou uralkodó regnálásának mind a négy évtizedét felöleli, a király kancelláriai jegyzőből lett biográfusa csupán egyetlen alkalommal szerepelteti Francesco da Carrarát. A történetíró Padova uráról a Dalmácia feletti uralomért Velencével folytatott 1356–1358. évi háború (pontosabban az azt lezáró békekötés) kapcsán tesz említést. Lásd: Johannes de Thurócz: *Chronica Hungarorum*, 178.; Küküllői, 29.

17 A 14. századi Padova történetírásáról lásd: Arnaldi-Capo, 1976. 311–337.; Tomasin, 2009. 84–112.

1370-es évek folyamán a Carrarák udvarába szegődött, ahol diplomáciai feladatokat bízta rá. A városállam történetét előadó históriája összeállításához felhasználta azokat a kancelláriai iratokat, amelyekhez a működése során hozzáférhetett. Művét halála után fiai, Bartolomeo és Andrea látták el folytatással, illetve dolgozták át. A *Cronaca carrarese*, amely a város 1405. évi velencei kézre kerüléséig¹⁸ jut el az elbeszélésben, kétségkívül a legértékesebb forrás, amelyet Padova 14. század végi története kapcsán vallatóna foghatunk.¹⁹ A „határháború” mozzanatai iránt érdeklődve nem csupán a Gatari-féle krónikát lapozhatjuk azonban fel. Rendelkezőnk egy másik – hasonlóan bőbeszédű – elbeszéléssel is, amelynek ráadásul a konfliktus a kizárólagos témája. A szóban forgó mű, a Carrara-udvar kiterjedt diplomáciai levelezését is hasznosító *Storia della guerra per i confini* az egyik legpontosabb beszámoló, amelyet a késő középkor Itáliájában a háborús eseménysorról rögzítettek. Lejegyzője, Nicoletto D’Alessio Velencében kezdte pályafutását, ám egy összeesküvésben való részvétele miatt száműzték a Köztársaságból: így került azután Padovába, ahol előbb jegyzőként, majd kancellárként forgolódott a Carrarák környezetében. Két könyvből álló történeti munkája 1388 táján készülhetett el.²⁰

A tudósítások alapján az alábbiakban azt vázolom fel, hogyan jelenik meg a krónikák lapjain Francesco *il Vecchio* legfőbb szövetségese, Nagy Lajos, és mit tudhatunk meg azokról a diplomáciai összeköttetésekről, amelyek a magyar királyi udvar és Padova között a konfliktus idején fennálltak. Röviden érintem továbbá a háborús eseményeket és a magyar seregek itáliai jelenlétét is.²¹

Nagy Lajos udvara mint diplomáciai központ: követjárások Padova és Visegrád között

Bár Velence és Padova a zárai békét követően megkísérelték rendezni viszonyukat, a két állam közötti feszültség az 1360-as évek folyamán sem csökkent.²² A konfliktus végül a következő évtized elején robbant ki. A *casus belli* Francesco da Carrara szolgáltatta, amikor Oriago vidékén – vagyis a velencei határon, a lagúnák városának közvetlen előterében – új erődöt²³ emelt. Miután a Köztársaság 1372 elején kifogással élt a lépés ellen, hosszas diplomáciai tárgyalások vették kezdetüket:

18 Canzian, 2007.

19 Medin, 1909; Kohl, 2010b.

20 Kohl, 2010a. A forrást tárgyalja továbbá Cecchinato, 2012. Ami a két padovai krónika szövegkapcsolatát illeti: a kutatás elfogadott tételének számít, hogy Gatari előtt ismert volt D’Alessio elbeszélése, amit azonban korántsem használt kizárólagos forrásaként. A *Cronaca carrarese* számos ponton közöl olyan értesüléseket, amelyek a *Storiában* nem lelhetők fel. Lásd: Zabbia, 2017. 281.

21 Itt kell megjegyezni, hogy a jelen kutatás megkezdését követően Dario Canzian is figyelmet szentelt a padovai narratív források magyar vonatkozásainak és a szövegek nyomán körvonalazódó diplomáciai kontaktusoknak (lásd: Canzian, 2022). Írásaink szükségképpen tartalmaznak közös pontokat és hasonló következtetéseket.

22 A kérdéshez lásd: Kohl, 1998. 108–114., 118–119.

23 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 42–43.

Padova és Velence küldöttei részint a fegyveres fellépés késleltetésén, részint a lehetséges szövetségeseknek – ezek sorában a legnagyobb tekintéllyel kétségkívül a magyar király bírt – a megnyerésén fáradoztak.²⁴ A *guerra dei confini* esetében különös jelentősége van tehát a diplomáciai háttérnek, és abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a padovai források bőséges információval szolgálnak a szövetségi rendszerek formálódásáról és a gyakori követjárásokról.

Egy pillanatra szükséges itt elidőznöm a fentebb említett olasz krónikák néhány további sajátosságánál. Mind a Gatari-féle elbeszélés, mind a *Storia della guerra per i confini* esetében hangsúlyoztam: szerzőik kimagasló tájékozottságukat annak köszönheték, hogy beszámolóikat – legalábbis részben – a Carrarák kancelláriáján fellelhető dokumentumokra alapozták. Míg azonban a *Cronaca carrarese* ezzel együtt sem mutat túlságos eltérést az egyéb észak-itáliai városállamok korabeli történeti irodalmának a termékeitől, addig Nicoletto D'Alessio történetvezetése jóval kevésbé tekinthető szokványosnak. A *Storia* – meglehetősen sajtáságos módon – úgy épül fel, hogy jelentős terjedelmű szövegének (amely mintegy 172 oldalt tölt meg Roberto Cessi kiadásában) megközelítőleg a kétharmadát a padovai udvar vulgáris nyelvre átültetett diplomáciai levelei (azok kivonatai) teszik ki.²⁵ Utóbbi tény – melynek köszönhetően pontosan rekonstruálhatjuk, hogy Francesco da Carrara hogyan is igyekezett ügyének megnyerni a nagy hatalmú Anjou uralkodót – azért is bír különös jelentőséggel, mert D'Alessio forrásai nem maradtak ránk: a padovai kancelláriai iratanyag csaknem teljes egészében megsemmisült.²⁶

Bár a *guerra dei confini* idején Nagy Lajos nem jelenik meg személyesen a *Terraferma* térségében – seregei 1372 novemberétől²⁷ vesznek részt a harcokban, ám maga az uralkodó csupán követek útján érintkezik padovai szövetséges-

24 Kohl, 1998. 119–123. A háború kirobbanásának okaihoz, a padovai és a velencei állam által vitatott határok kérdéséhez lásd még: Canzian, 2022. 33.

25 A krónikás munkamódszeréhez lásd: Zabbia, 1999. 277–317. Az elbeszélésnek a diplomáciatörténet szempontjából értékes adalékaira már jóval a szövegkiadás elkészülte előtt felhívta a figyelmet: Lazzarini, 1895. 327. 1. jegyz., 330–331.; Lazzarini, 1907. 180.

26 Zabbia, 1999. 296. 43. jegyz. Mindezt kiegészíthetjük azzal, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának diplomatikai gyűjteménye sem kecsegtet nagyobb mennyiségű információval a konfliktus vonatkozásában: összesen nyolc oklevél vonható a padovai–magyar kapcsolatok tárgyához, és ezek közül öt kínál adalékot a *guerra dei confini* történetéhez. DL 41 887., DL 47 884., DL 48 025.; DL 47 880.; DL 47 879.; illetve Thallóczy, 1900. 612–613. [Függelék, XI. sz.]; Áldásy, 1910. 3–5.; Rácz, 2022. 107–109. – Bár a D'Alessio által felhasznált padovai irategyüttes nem hagyományozódott ránk, a szerencsés véletlen folytán egy-egy esetben mégis lehetőségünk nyílik arra, hogy megismerjük, miként járt el a *Storia* vulgarizáló szerzője a rendelkezésére álló kancelláriai dokumentumokkal. A szakirodalom előtt ismert például egy velencei irat, amelynek kivonatát megtaláljuk D'Alessionál. A szövegpárhuzamra felhívja a figyelmet: Sambin, 1946–1947. 72–73. 6. jegyz. A *Storia* olasz nyelvű változatban közli továbbá a magyar király egyik oklevelét, amelyet Gatari is fenntartott a számunkra: a *Cronaca carrarese* szövegébe iktatva a teljesebb latin textust olvashatjuk. Lásd D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 103–104. (II, 32); vö. Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 89–90. Marino Zabbia a két variáns összevetése nyomán azt a következtetést kockáztatja meg, hogy a kancelláriai gyakorlattal rendelkező D'Alessio ügyelt arra, hogy a vulgarizálás és kivonatolás során az iratok érdemi mondanivalója ne torzuljon. Lásd: Zabbia, 2017. 281–283. Megjegyezhetjük még, hogy a szóban forgó dokumentumot Wenzel Gusztáv egy, a velencei Biblioteca Marcianában fellelt 16. századi kódex nyomán közölte: ADE III. 50–51. 46. sz.

27 Sambin, 1946–1947. 35.; Kohl, 1998. 123.

vel –, a Carrarák környezetében született elbeszélések egyértelművé teszik, hogy kulcsszerepe van az események alakulásában: a Velencével szomszédos itáliai városállam ura az Anjou király hathatós segítségével nélkül nem is remélheti, hogy sikerrel veheti fel a küzdelmet a Köztársasággal.²⁸ Nem kell csodálkoznunk azon, hogy Francesco da Carrara és a dózse követei állandóan jelen vannak udvarában, amely a vizsgált periódusban fontos diplomáciai központ volt.²⁹

Meg kell jegyeznünk ezen a ponton, hogy Lajos nem az első ízben bukkan fel a padovai krónikák lapjain, amikor a *Cronaca carrarese* megfelelő egységét és a *Storiát* lejegyzik. Arról, hogy a „határháború” idején a Carrarák és a magyar király kapcsolata nem számított új keletűnek, az észak-itáliai városállam történeti hagyománya nyomán is értesülünk. Az Anjou uralkodó alakja Galeazzo Gatari elődje, Guglielmo Cortusi (vagy Cortusio)³⁰ tollán került be a padovai történeti irodalomba. A latin nyelvű elbeszélésben elsőként is arról a pompáról olvashatunk, amellyel az akkori *podestà*, II. Giacomo – nem meglepő módon Velence rosszallását is kiváltva³¹ – fogadta a hadai élén Nápolyba tartó ifjút, az akkor még a húszas éveiben járó Lajost.³²

Jóval ismertebbnek számít ugyanakkor a városi krónika egy másik magyar vonatkozású részlete. A szóban forgó anekdota azokhoz a harcokhoz kapcsolódik, amelyek az 1356–1358. évi velencei–magyar háborúskodás idején Treviso térségében zajlottak. A konfliktus kirobbanásakor Lajos maga állt a Velence szárazföldi előterébe vezetett hadak élére, s érkezése jelentős hírértékkel bírt Észak-Itáliában.³³ Bár forrásaink ez alkalommal sem rögzítik, hogy személyesen is megfordult volna Padovában (amint azt láthattuk, egy évtizeddel korábban is a város falain kívül került sor a találkozóra közte és Giacomo da Carrara között),³⁴ a konfliktus történetét részletesebben is előadó Matteo Villani nyomán megtudhatjuk, hogy követei – a szövetség létesítésének reményében – felkeresték Francesco da Carrara udvarát.³⁵ A küldöttek révén létrejött megállapodásról Cortusi is beszámol,³⁶ ám a padovai krónika legérdekesebb mozzanata kétségkívül az az epizód, amely a háborús események egyébként meglehetősen szikár tárgyalásába ékelődik. Kútfont tudni véli, hogy a hadakozás idején egy Giuliano Baldichino nevű trevisói nemes merény-

28 A Lajosnak tulajdonított szerepre lásd például: Sambin, 1946–1947. 8.

29 Sambin, 1946–1947. 16.

30 Arnaldi-Capo, 1976. 313–319.

31 Kohl, 1998. 91–93.

32 „Cum Rex intravit hortum Paduae, Magnus Jacobus cum suis militibus sine armis occurrit, et receptus honorifice a Rege intraverunt pariter Cittadellam, ubi fuit tanta copia victualium, quod Rex proprie mirabatur. Tunc non habebat mille equos; sed quasi pacificus procedebat. Dominus Rex tamquam privatus habitum in colloquio Dominum Paduae, quem rogavit videre Paduam regiam pacificam. Rex recusavit festinans in Apuliam ad vindictam fratris sui dilecti” – Guilelmus Cortusius: *Historia de novitatibus Paduae*, 925. A momentum kapcsán lásd még: Canzian, 2022. 31–32.

33 *Cronica di Matteo e Filippo Villani*, 190. (VI, 37). A krónika újabb kiadása: Giovanni Villani: *Nuova Cronica*. A bennünket érdeklő részletet magyar fordításban közli: *Három Villani krónikája*, 213.

34 Francesco da Carrara és Lajos valószínűleg soha nem találkoztak személyesen, lásd Canzian, 2022. 29.

35 *Cronica di Matteo e Filippo Villani*, 195. (VI, 51); *Három Villani krónikája*, 214.

36 Guilelmus Cortusius: *Historia de novitatibus Paduae*, 948. Az eseményekről egyébként Gatari is beszámol: Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 32–39.

letet fontolgatott Lajos ellen. A magyar király elfogására és kiszolgáltatására a velenceieknek – így tartja legalábbis a história – alkalmat kínálhatott volna, hogy az uralkodó délelőttönként rendszeresen visszavonult a Sile folyó partjára abból a célból, hogy a tábor zajától távol olvashassa el leveleit.³⁷

A színes történet forrásértékével kapcsolatban annyit jegyezhetünk meg, hogy a Baldichino tervéről szóló passzus utólagos betoldásnak tűnik: azt csupán a szöveg hagyomány két kódexe tartotta fenn.³⁸ Gyaníthatjuk, hogy egy olyan népszerű sztorival lehet itt dolgunk, ami közszájon forgott a korabeli Padovában. Nem zárhatjuk ki az eshetőséget, hogy a városállam tradíciója – a Villani által sugallt jóval realitásabb ok: a magyarok és a seregeik ellátásáért felelős padovaiak között feszülő ellentétek³⁹ helyett – a személyes biztonságát féltő uralkodó meséjével próbált magyarázatot kínálni arra, hogy miért távozott Lajos, a Francesco da Carrarával létrejött megállapodás után alig két hónappal,⁴⁰ a hadszíntérről.

Az elmondottak is jelzik, hogy a zárai béke és a *guerra dei confini* között eltelt másfél évtized alatt erősen megszépülhetett annak a kapcsolatnak az emléke, amelyről az 1350-es évek történéseinek firenzei krónikása még a következőképpen nyilatkozott: „Így megesett, hogy ámbár a király békében s egyetértésben volt Padova urával (...) és szerződés biztosította területének s kerületének a király egész seregétől való mentességét s biztonságát, mégis ez ígérek ellenére a magyarok saját kezdeményezésükből beszáguldozták Padova vidékét, gyilkoltak, égettek, raboltak s zsákmányoltak, mint ahogy az ellenséget szokás; ezen az úr felháborodott, s nem küldte többé a táborba a kirendelt élelmet (...)”.⁴¹ A teljes kép kedvéért el kell egyébként árulnunk, hogy az érintkezés 1358 és 1372 között sem szűnt meg teljesen Francesco *il Vecchio* és nagy hatalmú szövetségese között. Előbbi – a Velencével szemben ígért védelem mellett – azért is hálás lehetett, hogy a magyar uralkodó a IV. Károly német-római császártól (1355–1378) eredetileg neki átengedett tiroli városokat, Feltrét és Bellunót 1360-ban Padova urának ajándékozta.⁴²

Ami a *Storia*, illetve a *Cronaca carrarese* Nagy Lajos-portróját illeti, két tény szükséges rögzítenünk. Először is leszögezhetjük, hogy a király jóval többször kerül említésre Gatari vagy Nicoletto D’Alessio elbeszéléseiben, mint Cortusinál, aki városállama történetét tárgyalva érintőlegesen szól csupán a magyarokról. Mivel azonban az Anjou uralkodó a *guerra dei confini* idején mindvégig az országában

37 „Quod quum saepe et saepius fecisset, comperit quid Rex die vel nocte faciebat, et inter cetera comperit, Regem singulo die observare, quod adactis gentibus ad bellandum Civitatem machinis, et aliis pluribus bellicis instrumentis, recedebat cum paucis, et equitabat versus Villam Quinti, et ibi super Silerem fluvium in quadam clausura subsellia ponere jubebat ad ripam fluminis praedicti, ut se ventre mundaret, et a longe manentibus nunctis inter gerendum quascumque literas secum portaverat, legebat; ubi non minus quam per horam manere consueverat” – Guilelmus Cortusius: *Historia de novitatibus Paduae*, 949–950., az idézet helye: 949.

38 Lásd a szövegkiadás megjegyzését: „Additamentum ex. Codd. Collaltin. et Ambrosiano I. desumptum” – Guilelmus Cortusius: *Historia de novitatibus Paduae*, 949.

39 *Cronica di Matteo e Filippo Villani*, 196. (VI, 55); *Három Villani krónikája*, 217.

40 Bánlaky [Breit], 1934. 108., 111–112.

41 *Három Villani krónikája*, 217. Az olasz nyelvű szöveget lásd: *Cronica di Matteo e Filippo Villani*, 196. (VI, 55).

42 Pór, 1900. 38.; Kohl, 1998. 108.; Canzian, 2022. 33–34.

tartózkodik, a negyvenes évei derekán járó Lajos – akiről a padovaiak elsősorban a városállamukba megtérő követek tudósításai nyomán nyerhetnek képet – kevésbé lesz aktív szereplője a beszámolóknak (különösen igaz ez Gatarit olvasva), mint azt a Cortusi-féle rövidebb híradások esetében tapasztalhattuk. Politikai jelentőségét és Francesco da Carrarával való kapcsolatának természetét ugyanakkor a környezetében forgolódo vagy az általa Itáliába küldött diplomaták tevékenységén (illetve az Itáliában harcoló magyar segédhadak küzdelmein) keresztül is kiválóan megvilágítják a krónikák. Kulcspozícióját mi sem mutatja jobban, mint annak ténye, hogy bár csupán távoli résztvevője az eseményeknek, rögtön a *Storia* első lapján – vagyis az elbeszélés másik főhősével, Francesco da Carrarával egy időben – feltűnik. D’Alessio azzal indítja terjedelmes előadását, hogy hivatkozik a szövetségre, amely 1356 óta összeköti urát Nagy Lajossal, és kifejezésre juttatja reményét, hogy a király nem feledkezik meg a városállam Velencével szemben egykor neki nyújtott segítségéről.⁴³

Az olasz kutatás kiemeli: D’Alessio művének a legfontosabb hozadéka számunkra az, hogy a szerző által felhasznált kancelláriai dokumentumok nyomán részletes képet nyerhetünk a Lajos környezetében működő padovai követek ténykedéséről. A magyar katonai beavatkozás az idő előrehaladtával mind sürgetőbbé váló mivoltát jelzi, hogy az Anjou király udvarába érkező delegációk – amint azt a *Storiából* megtudhatjuk – egyre rövidebb időközökben követik egymást, s egyre jelentősebb súllyal bír azon küldöttek személye is, akiket Francesco da Carrara rendszerint a körülötte kiformalódott helyi hatalmi elit tagjai közül jelöl ki.⁴⁴

A korabeli diplomáciai élet első szereplője, akiről említést szükséges tennünk, *Jacomo Sarasinként* tűnik fel D’Alessio elbeszélésének lapjain. A *Storia* elárulja róla, hogy nem szabályos diplomáciai megbízottal van dolgunk. A Carrara-udvar informátora a konfliktus kiéleződésének pillanatában már a Magyar Királyságban tartózkodik: az idegen országban Padova szülöttjeként próbált szerencsét, és alacsony származása ellenére is fényes karriert futott be.⁴⁵ Bár pályájáról a krónika nem tájékoztat bővebben, okleveles forrásaink segítségével lehetőségünk van nyomon követni az *apothecarius*ként a magyar király udvarába került⁴⁶ észak-itáliai pol-

43 „Per questa inçuria, a purgation et vendecta de la recevuta offeasa, el predicto re de Hongaria com innumerabile exercito descendando nel trivisano, facto la Signoria de Venesia aveçuda del perigolo, al qual ella sottoçasea, per lo magnifico et excelso signore messier Françesco vechio da Carrara, el qual in quel tempo al efficacemente amigava quella Signoria, che quasi più tosto veneciano che pavano se possea chiamare et postoie per lo dicto meser Francesco inançi molti remedii, i quali oportuni lui vedea, a tanto peso, et la dieta Signoria quasi vilipendendo le parole et proferte del dicto mesier Francesco et nisun acto rimediando a tanto facto, allora el predicto mesier Francesco, veçando per lo pocho avisamento di Veneciani a che perigolo el so Stato sottoçasea, se lui per no reparava al so facto, et non çà per inçuria della comunità de Venesia, ma per so ben et del Stado, in quella fiada cercò de acordarse col predicto re de Hongaria” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 3–4., az idézet helye: 3. (I, 1).

44 Canzian, 2022. 36–37.

45 „Questo Jacomo Sarasin era per nassimento et per i suo precessori da Pava e de nation bassa assai, el qual da Pava reducto in Hongaria, o che per i soi meriti fosse, o che così desponesse la fortuna, o como vuol se fosse, montado molto era nela gratia dela maiestà rial de Hongaria” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 14. (I, 24).

46 Például: *AOKt.* XXXIII. 800. sz.; lásd még: Weisz, 2009. 39–40.

gár életútját. Jacopo Saraceno, vagyis ahogyan a magyar kutatás ismeri: Szerecsen Jakab új hazájában igen hamar fontos gazdasági pozíciót tudhatott magáénak. Az egykori gyógyszerész az 1350-es évektől a szerémi és a pécsi kamaraispán tiszteit töltötte be, mielőtt az 1370-es évek végén ura minden kamara élére helyezte volna.⁴⁷ A numizmatikusok körében a működéséhez köthető „szerecsenfejes” dénárok révén is elhíresült padovai,⁴⁸ aki nem csupán két budai házzal rendelkezett, de Lajostól Cherso és Ossero szigeteket is birtokul nyerte a Kvarner-öbölben,⁴⁹ szülővárosával sem szűnt meg szoros kapcsolatot ápolni: erre vall legalábbis, hogy Francesco *il Vecchio* a konfliktus kezdeti időszakában rajta keresztül próbált meg tájékozódni az Anjou király szándékait illetően.⁵⁰

A további személyek, akik Padova urának megbízásából Lajos mellett diplomáciai feladatot láttak el, a Carrara-udvarból érkeztek a Magyar Királyságba. Az „idősebb” Francesco az észak-itáliai városállam élére kerülve fontosnak tekintette, hogy a helyi előkelő családok sarjaiból, a kereskedőrétegből felemelkedő *homo novusokból*, a Padovában lehetőségeket kereső idegen lovagokból vagy a tudós értelmiséget képviselő jogászokból és orvosokból megszervezen maga körül egy hatalmi csoportot, amelyre kormányzása során biztonsággal támaszkodhat. A Carrara-família tagjait – mivel azok uruk legfőbb bizalmát élvezték – gyakorta találjuk diplomáciai szerepkörben.⁵¹

Nem volt ez másként a *guerra dei confini* idején sem: az Anjou uralkodót felkereső küldöttek, akiknek nevét a kancellárként tollat ragadó Nicoletto D’Alessio gondosan feljegyzi,⁵² rendre Padova urának a szűkebb környezetéből kerültek ki. A *Storia* lapjain feltűnő figurák közül – akiknek sorában ott találjuk a kereskedőből lett lovagot, Bertuço da Montemelunót vagy a jogi képzettségű Guglielmo da Curtarolót⁵³ – egyetlen szereplőt szeretnék itt kiemelni. A szóban forgó követtel, Bonifacio Lupival mint Altichiero freskóinak megrendelőjével fentebb találkozhatunk már. Tudnunk kell róla, hogy Parmából származó, ám onnan elűzött családja a legbefolyásosabb klánok egyike volt a 14. századi Padovában. Atyja, Ugoletto,

47 Weisz, 2009. 41–49., 52. Szerecsen Jakab magyarországi jelenlétével hozhatók összefüggésbe az 1352-től a birtokát képező Százd (ma Szadice Szlovákiában) Szent Miklós-templomának a falképei: valószínűnek kell tartanunk, hogy a freskókat a padovai származású gazdasági tisztviselő hívására érkező itáliai mester alkotta 1370 körül. Jékely, 2019. 302.

48 Tóth, 2001. 110–113.

49 Mályusz, 1958. 301., 305.

50 Francesco da Carrara és Szerecsen Jakab levélváltását összefoglalja a padovai krónika: D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 14–15. (I, 24). Jakab a török előrenyomulásáról ad hírt Padova urának: féltő volt ugyanis, hogy a magyar király az oszmán veszélyre hivatkozva marad ki a háborúból és utasítja el a fegyveres segítségnyújtást. A kérdéstről lásd: Sambin, 1946–1947. 3–4.; vö. Pór, 1892. 397–400. A kamaraispán diplomáciai szerepére felhívja a figyelmet: Canzian, 2022. 36–37.; Prajda, 2022. 82., 84. Lajos török-kérdéssel kapcsolatos politikáját áttekinti: Bánlaky [Breit], 1934. 140–152.; Veszprémy, 2008. 193–200.

51 Az elit bemutatására lásd: Kohl, 1998. 167–204.

52 A forrásunkban megjelenő küldöttek sorát áttekinti: Canzian, 2022. 37–38.

53 „...el nobele cavaliere meser Bertuço da Montemeluno, marchiano per nassimento, so provisionado, et meser Guilelmo da Cortarolo, cittadino de Pava, savio de lege, soi ambaxadori ala sovrascripta rial maiestade de Hongaria, homini intramedui assai experti dele cose del mondo” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 18. (I, 28). Guilelmo da Curtarolóról lásd: Kohl, 1985. Családja kapcsán vö. továbbá Kohl, 1998. 200–203.

valamint nagybátyja, Raimondo elnyerték a későbbi császár, IV. Károly támogatását, s a Luxemburgi uralkodó jóvoltából a soragnai őrgrófságot is megszerezték. A Velencével szomszédos észak-itáliai városállamba megérkező Bonifacio kivételes diplomáciai tehetsége jó szolgálatot tett Francesco da Carrarának. A padovai érdekeket kezdetben IV. Károly prágai udvarában képviselte, ám a *guerra dei confini* idején Visegrádon ugyancsak latba vethette tárgyalói képességeit. Padova ura ezt követően is több ízben bízta meg diplomáciai feladattal: utoljára 1383-ban, amikor III. Lipót osztrák herceget (1365–1386) kereste fel.⁵⁴

Amiért itt külön is szólok róla, az a temetkezési helyéül választott Szent Jakab-kápolna falát díszítő freskó: Altichiero falfestményének központi alakja az a Nagy Lajos, akivel – amint azt D’Alessio tanúsítja⁵⁵ – a kép megrendelőjének személyesen is lehetősége nyílt találkozni, és akinek figuráját az itáliai mester művén a Carrara-elit veszi körül. A visegrádi követjárás után néhány évvel elkészült ábrázolás⁵⁶ – amelyen a kezében hatalmi jelvényeket tartó uralkodó a trónjáról pillant le a jobbán ábrázolt I. Francescóra és hitvesére⁵⁷ – kiválóan megjeleníti a krónikákból is élénk társul, korántsem szimmetrikus viszonyt a felek között.⁵⁸

D’Alessio elbeszélése azért is különösen értékes forrása a Carrara-udvar diplomáciai összeköttetéseknek a *guerra dei confini* időszakában, mivel a forrás révén bepillantást nyerhetünk abba, hogyan jártak el a megbízatásuk során a diplomaták. A krónikás által felhasznált kancelláriai iratok nyomán megtudhatjuk: a Magyar Királyságba induló követek a bevett gyakorlat szerint két dokumentumot is kézhez kaptak Padova urától. Míg az egyik irat az I. Lajosnak címzett levél volt, a másik a küldötteknek szóló utasítás: Francesco da Carrara írásba foglaltatta delegáltjainak, hogy miként is képviseljék az érdekeiket, amikor az üzenetével nagy hatalmú szövetségese elé járulnak.⁵⁹ A D’Alessio által fenntartott dokumentumegyüttesben számos példát találunk arra is, hogy a hosszabb-rövidebb ideig a magyar királyi udvarban tartózkodó padovai követek ottlétük időtartama alatt is igyekeztek informálni urukat ügyének alakulásáról.⁶⁰

54 Kohl, 1998. 175–179. Életére lásd még: Angiolini, 2006.

55 D’Alessionál Checho da Lion követtársaként tűnik fel: D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 42–43. (I, 82). Checho da Lion mint Francesco da Carrara környezetének tagját mutatja be: Kohl, 1998. 197–199. 56 Canzian, 2022. 42.

57 Kohl, 1998. 179–181.

58 A D’Alessio által felhasznált diplomáciai iratok címzéseit vizsgálva erre figyelmeztet Dario Canzian is: Canzian, 2022. 35–36. A felek közötti kapcsolat természetére: uo. 33–34.

59 Canzian, 2022. 38. – Találunk példát olyan esetre is, amikor a küldött csupán Padova urának néhány soros megbízólevelét (*letera de credença*) viszi magával, amelynek birtokában élőszóval adja azután elő Lajos számára mindazt, amivel Francesco da Carrara megbízta („che ala clementia vostra ello ha a referir a viva vose per mia parte”). Lásd: D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 90., 91. (II, 6; II, 8).

60 A küldöttek Francesco da Carrarának címzett levelére lásd például: D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 58–59. (I, 10). – Nagy Lajos küldötteinek a tevékenységét például abban az időszakban sem ismerhetjük meg hasonló mélységben, amikor a király udvarából népesebbnek számító – öt-hat főből álló – delegációk keltek útra, hogy VI. Kelemen pápa (1342–1352) előtt a magyarországi Anjouk nápolyi törekvéseit képviseljék. Részletes követutasításokkal nem rendelkezünk. Arra, hogy a deputációk tagjai milyen argumentumokkal élhettek Avignonban, leginkább Lajos, illetve Erzsébet anyakirályné levelei nyomán következtethetünk. A kérdéshez lásd: Fraknoi, 1905; Rácz, 1996. 76.; Csákó, 2020. A nyugat-európai forrásanyagot tekintve azonban korántsem számít egyedülálló esetnek az itt bemutatott padovai példa.

Annak kapcsán, hogy D'Alessio mennyiben is tájékoztatja olvasóját a tárgyalások menetéről, két példát szeretnék itt idézni. Elsőként a *Storia* azon részleteiről kell szólnom, amelyek a már említett Guglielmo da Curtarolo, illetve a goriziai származású lovag, Michele da Rabatta⁶¹ követségével kapcsolatosak. Ők 1372 júliusának második felében keresték fel Lajost Francesco da Carrara üzenetével,⁶² amelyben utóbbi azzal a kéréssel folyamodott a magyar királyhoz, hogy tegyen neki egyértelmű ígéretet: számíthat a segítségére. Az Anjou uralkodó, akit Velence küldöttei éppen a semlegesség irányába igyekeztek volna befolyásolni, habozott határozottan elkötelezni magát a korábbi szövetségese oldalán.⁶³

A *Storia* ezen a ponton bepillantást enged abba, hogy miként is kell elképzelnünk a korabeli diplomáciai alkudozások lefolyását: élénk tárja ugyanis azt a párás vitát, amely D'Alessio szerint Lajos és a padovai küldöttek között zajlott. A krónika lapjain olvasható párbeszéd – amellett, hogy részletesen megismerhetjük belőle a követek argumentumait – arra is rávilágít, hogyan formálódtak a szövetségi rendszerek a majdani háborús felek oldalán. Az olasz nyelvű elbeszélésben a Curtarolót és Rabattát fogadó király a beszélgetés egy pontjához érkezve határozottan kifakad: nem óhajt egyszerre háborúba keveredni Velencével és az akkortájt éppen a Köztársasághoz közeledő osztrák hercegekkel.⁶⁴ Amint az ellentétek 1371–1372 fordulóján kiéleződtek a Serenissima és Francesco *il Vecchio* között, rögtön megindult a potenciális szövetségese keresése. A diplomáciai tárgyalások szereplőiként – XI. Gergely pápa (1371–1378)⁶⁵ mellett – az aquileiai pátriárka⁶⁶ vagy az észak-itáliai városok urai: a veronai Della Scalák, a milánói Viscontiak vagy az estei őrgrófok⁶⁷ is feltűnnek forrásainkban. Bár a legtöbb figyelem kétségkívül a magyar király lépéseire szegeződik, annak kérdése is felmerül, Ausztria hercegei: III. (Habsburg) Albert (1365–1395) és öccse, Lipót hogyan foglalnak állást a háború megindulása esetén.⁶⁸ D'Alessiótól megtudhatjuk: a padovai delegáció sürgetésének kezdetben ellenálló Lajost végül döntésre sarkallja, hogy az osztrákok 1372 késő nyarán – kora

II. András magyar király dédunokájának, II. Jakab aragóniai királynak (1291–1327) a kancelláriájáról például tetemes diplomáciai irategyüttes maradt ránk. A sokrétű elemzésre lehetőséget kínáló dokumentumok típusaira lásd: Péquignot, 2009. 23–55.

61 Pályájára lásd: Seneca, 1952–1953; Kohl, 1997. 239–240.; Bianchi, 2016; Prajda, 2022. 88–89.

62 A levelet vulgáris nyelvű fordításban közli: D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 54. (I, 98). A követjárás idejére lásd: Sambin, 1946–1947. 24.

63 Sambin, 1946–1947. 21–23.

64 „La rial maiestade de Hongaria, siando in questo rasonar de parole con i predicti ambaaxori del signor meser Francesco da Carrara, così rompè in parole: « Et como me farave guerra i duci de Ostericho a posta de quilli da Venesia ? » Ale qual parole così respone Michiel da Rabbata: « Et perchè i dusi de Osterricho mandasse gente in subsidio de quilli da Venesia, o ancora ie vignisse personalmente, et la vostra rial maiestà etiandio mandasse gente in subsidio del signor meser Francesco da Carrara, ça no seguirave perço che i dicti dusi a posta de quilli da Venesia non volesse far guerra (...) »” – D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 56–57. (I, 100), az idézet helye: 56. (I, 100).

65 Például: D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 74. (I, 140).

66 Például: D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 98–99. (II, 21).

67 D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 69–70. (I, 126).

68 Canzian, 2022. 34. A lehetséges szövetségese kapcsán lásd még: Sambin, 1946–1947. 7–8.; Kohl, 1998. 120.

őszén betörnek országába.⁶⁹ Levelében, amelyet szeptember 15-én címez „legkedvesebb barátjához”, Francesco da Carrarához, megígéri a segítségét arra az esetre, ha Velencével fegyveres harcokra kerülne sor.⁷⁰

Azokban a napokban korántsem volt még ugyanakkor eldöntött kérdés, hogy a „Coffos” melléknévvel illetett Albert herceg és a fivére mely táborhoz csatlakoznak. Lajos azt követően is nagy jelentőséget tulajdonított lépéseiknek, hogy 1372 októberében valóban megkezdődtek az összecsapások a velenceiek és a padovaiak között, s valamivel később a magyar segédhadak is feltűntek a lagúnák városának előterében. A *Storia* szerzője a szövegbe beemelt dokumentumok egész során keresztül tárja elénk, hogy miként valósult meg 1373 első hónapjaiban a hercegekhez való közeledés és a velük való szövetségkötés: ez az eset a második példánk arra, milyen módon körvonalazódik D’Alessio elbeszélése nyomán a padovai küldöttek működése.

A szóban forgó kényes időszakban Francesco da Carrara diplomáciai megbízottjai éppúgy jelen vannak Ausztriában, mint a Magyar Királyságban. Miután 1372 végén a Serenissima jelentős győzelmet könyvelhet el,⁷¹ Padova urának képviselőjében sietve keresi fel Lajost az a Conrado de Isnach, akiről csupán annyit tudhatunk meg forrásunk révén, hogy az „idősebb” Francesco familiárisa. A király és a neki a megbízólevelét átnyújtó⁷² küldött között újfent hosszas diskurzusnak lehetünk tanúi. A megtárgyalt pontok sorában szerepel az osztrák hercegek kérdése is, és a diplomata jelzi: Albert és Lipót igényt formálnak Feltrére és Bellunóra (amint arra emlékezhetünk, azokról a tiroli városokról van szó, amelyeknek a Carrarák mintegy tizenhárom évvel korábban jutottak a birtokába).⁷³ Lajos tisztában van azzal: annak érdekében, hogy az Észak-Itáliába küldendő csapatai biztonságban vonulhassanak fel,⁷⁴ el kell érnie, hogy a Habsburgok ne álljanak Velence oldalára. Aligha kell tehát meglepődnünk azon, hogy padovai szövetségeseinél rögtön sürgösi is a szóban forgó városok osztrák részre történő átadását.⁷⁵

69 Az osztrák–magyar határviták 1372 októberében történt lezárása vonatkozásában lásd: Skorka, 2014. 654.

70 „Amigo carissimo. Avegnachè per alguna gente de dusi de Osterico sia sta facte algune prede et incendii nel mio regname et per lo simele per la nostra gente sia eta facto in lo Ostoricho et no con menor damno, per la qual cosa se crede che guerra debia esser da tutte II le parte, nientemen nui ve femo asavere che, in caso che ’l debia esser guerra, nui no ve abandonaremo, che nui ve dagamo aufficiente alturio” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 59. (I, 104); Sambin, 1946–1947. 24–25. Az itt jelzett diplomáciai tárgyalásokra, illetve Lajos lépésére Michele da Rabatta pályafutását feldolgozva kitér: Seneca, 1952–1953. 143–144., 253.

71 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 88–89. (II, 2); Sambin, 1946–1947. 39.

72 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 90. (II, 6). – A követ magával viszi emellett annak a Ferigo de Mathelornak az üzenetét, aki az előző évben járt diplomáciai megbízottként a magyar király udvarában, s aki hazájába visszatérve a háború előrehaladásáról tájékoztatja az uralkodót. Uo. 72–73. (I, 133–135), 90–91. (II, 7).

73 „Quarto, dise el predicto signore che i predicti dusi ie domanda molte cose, et specialmente Feltre et Cividado de Bellum, le qual terre per interposition dela soa maiestà ello bave da meser lo imperadore, et così le diete terre tien da la soa maiestà” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 91. (II, 8). A király választát lásd uo. 92. (II, 9).

74 Hadvezetési kérdésekről és a felvonulási útvonalak biztosításának fontosságáról lásd még Bárány Attila cikkét jelen folyóirat számban. Bárány, 2023.

75 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 92. (II, 9), 97. (II, 18); Sambin, 1946–1947. 48–49.

A háború menete szempontjából nagy jelentőségű megállapodás végül két etapban születik meg. Miután Francesco *il Vecchio* elküldi követeit – a delegáltak egyike lovag, a másik jogban járatos személy⁷⁶ – Tiroloba, január 16-án létrejön az az osztrák–padovai egyezmény, amelyben a hercegek ígéretet tesznek, hogy egyfelől elzárják az utakat a Velencébe tartó, illetve az onnan érkező kereskedők elől, másfelől szabad áthaladást biztosítanak a *Terraferma* irányába haladó, a Carrarák megsegítését célzó seregeknek. Cserébe Padova is fogadja: lemond az alpesi városokról.⁷⁷ A gyors információáramlást az érdekelt felek között a Carrara-udvar delegáltjai biztosítják. A paktum létrejöttéről az „idősebb” Francesco sebtében igyekszik tájékoztatni a magyar uralkodót: az alku hírért az a Michele da Rabatta adja át Lajosnak, akiről fentebb ugyancsak esett már szó.⁷⁸ A Visegrádon időző küldött február 10-én részletes levélben informálja azután Padova urát arról a tanácskozásról, amelyen a király a legmegbízhatóbb főpapjai és bárói körében nyilvánítja ki óhaját: Feltre és Belluno tényleges átadását⁷⁹ követően kívánatos volna egy szélesebb, a magyar uralkodóra is kiterjedő szövetség létesítése az osztrák hercegekkel.⁸⁰ Az ügy előmozdítása érdekében Lajos a saját követével együtt Rabattát is Bécsbe küldi tárgyalni:⁸¹ a magyar–padovai–osztrák megállapodást rögzítő dokumentum, amely március 9-én kelt, jól ismert a kutatás előtt.⁸²

Az osztrákkérdés diplomáciai sikerként értékelhető rendezése – illetve az aquileiai pátriárkával való megállapodás arról, hogy utóbbi ugyancsak megengedi a magyar csapatok átvonulását Friuli területén⁸³ – újabb fontos momentumot hoz el a *guerra dei confini* történetében. Az addig óvatos Lajos február 7-én kelt levelében (vagyis több mint két hónappal azt követően, hogy a magyar haderő megjelent Velence térségében) hivatalosan is kinyilvánítja: hadban áll a Serenissimával.⁸⁴ Az események fontosságát mutatja, hogy a diplomáciai tárgyalásoknak a *Storiánál* egyébként jóval kevesebb figyelmet szentelő Gatari-krónika a magyar király had-

76 „...el nobel chavaliero meser Ferigo de Mathelor et meser Bonacorso dei Naseri, doctor de lege, citadin de Pava” – D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 95. (II, 15).

77 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 95–96. (II, 16); Sambin 1946–1947. 49–50. – A január 16-i dátumot a *Storia* jelöli meg, ezzel kapcsolatban lásd: Paolo Sambin megjegyzéseit: uo. 5. jegyz.

78 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 97–98. (II, 19–20).

79 Február 14-én már átadott városokról van szó. Lásd D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 105. (II, 34). A hercegek február első felében jutottak Feltre és Belluno birtokába: Sambin, 1946–1947. 51.

80 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 101–102. (II, 30).

81 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 102. (II, 30); 104. (II, 33) [Rabatta február 14-én Bécsből keltezi levelét Francesco da Carrarának].

82 CD IX/4. 483–485. CCLXXVII. sz.; Pór, 1892. 480.; Bánlaky [Breit], 1934. 168.; Sambin, 1946–1947. 47–52.; Skorka, 2014. 654. A szerződés nem szerepel abban az irategyüttesben, amelyet a *Storia* vulgáris fordításban ránk hagyományozott, ám olvashatjuk D’Alessiónál Lajos egy, a velencei dózsénak szóló levelét: a február 26-án kelt irat már létrejöttként említi a megállapodást az osztrákokkal („per la union, la qual nui havemo facta con li dusi de Ostoricho et col signor meser Francesco da Carrara contra vui e’l vostro comun”). Lásd: D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 107. (II, 38). Az adatra felhívja a figyelmet: Sambin, 1946–1947. 51. Az osztrák hercegekkel való megegyezés kérdéséhez lásd még: Huber, 1885–1896. II. 297.

83 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 92. (II, 9), 98–99. (II, 21); Sambin, 1946–1947. 46–47.

84 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 103–104. (II, 32); vö. ADE III. 50–51. 46. sz. Lásd továbbá: Pór, 1892. 479.; Bánlaky [Breit], 1934. 168.; Sambin, 1946–1947. 53.; Jászay, 1990. 65–66.

üzenetét és az Anjou(–Carrara)–Habsburg-szövetség megszületéséről szóló sorait is beiktatja – latin nyelven és alkalmasint teljes terjedelmében – az elbeszélésébe. Jellemző továbbá, hogy a Carrarák városában a pontos dátumokat is feljegyzik, amikor az uralkodó szóban forgó levelei megérkeznek Francesco *il Vecchio* udvarába, és a dokumentumok tartalmát nyilvánosan is kihirdetik a padovaiak közössége előtt.⁸⁵

Az előzőekben bemutatott két esetet összevetve a következő megállapításokat tehetjük. Míg 1372 őszén az érveiket hosszasan kifejtő követek mellett Lajos – aki akkor még nem feltétlenül kívánt belebocsátkozni egy esetleges háborúba – inkább passzív figurának tűnhet, addig 1373 elején egyértelműbben megmutatkozik irányító szerepe: kétség sem fér ahhoz, hogy a diplomáciai élet szálai az ő kezében futnak össze. A D’Alessio (és Gatari) által fenntartott iratokból kitűnik, hogy a magát Padova oldalán csupán megfontoltan elkötelező király áldozatokat is vár Francesco da Carrara részéről. Mint láthattuk, a magyar fél biztonsága szempontjából fontos osztrák szövetség érdekében Padova lemondani kényszerül a tiroli városokról, és ára van az aquileiai pátriárkával való megegyezésnek is. A főpap által követelt summát – mintegy 24 ezer aranyforintról van szó, amelyre Randecki Marquard⁸⁶ a Velencétől esetlegesen elszenvendő károk miatt tartott igényt – végül nem a magyar király, hanem itáliai szövetségese tartozik Aquileia elöljárójának megfizetni.⁸⁷

A padovai követek mellett az Anjou uralkodó Itáliába küldött diplomatái is megjelennek a krónikák lapjain.⁸⁸ Ha tevékenységüket kevésbé is van lehetőségünk megismerni, mint a Carrara-udvarból Visegrádra érkező társaikét, D’Alessio és Gatari feljegyzik, hogy kik azok a személyek, akik révén Lajos Padova ügyei iránt tájékozódni igyekszik. Az egyházi társadalomhoz tartozó követek sorában először is a pécsi püspökkel, az olasz nyelvű szövegben néven nem nevezett Koppenbach Vilmossal találkozhatunk. A német származású, az abban az időben már az élete vége felé járó főpap Lajos gyakorlott diplomatájának számított. Hasonló szerepben először a zárai béke megkötésekor bukkant fel, majd a királyi kápolna⁸⁹ elöljárójaként az 1360-as évek folyamán is számos alkalommal teljesített kényes megbízatásokat IV. Károllyal vagy éppen a bajor hercegekkel tárgyalva.⁹⁰ A pécsi egyetem alapítójáról⁹¹ a *Cronaca carrarese* egy színes anekdotát is feljegyez: megtudhatjuk róla, hogy Padovába érkezve betegségbe esett, és a város híres orvosa, Jacopo

85 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 86–87. [Feltre és Belluno átadásáról], 89–90. [Lajos hadüzenete], 94–95. [Lajos levele az osztrák hercegekkel való szövetségről]. Utóbbi dokumentumot a padovai kancellárián kiegészíthették, és ebben a formában került be az elbeszélésébe. Lásd: uo. 95. 1. jegyz. (Antonio Medin megjegyzése.) A krónika szövegében fenntartott Lajos-oklevelekre felhívja a figyelmet: Zabbia, 2017. 281. 27–28. jegyz.

86 A pátriárka személyére és Nagy Lajossal való viszonyára lásd: Pór, 1900. 40–43.

87 Sambin, 1946–1947. 46–47. A források vonatkozó passzusait lásd: 83. jegyz.

88 Canzian, 2022. 39–40.

89 A királyi kápolna tagjainak a diplomáciában játszott szerepére lásd: Gárdonyi, 1914. 94–98.; Bónis, 1971. 32–36., 42–45.

90 Pór, 1892. 428–429.; Petrovics, 2009. 22–24.

91 Petrovics, 2005. 30–31.

d'Arquà – aki egyébként egy időben Nagy Lajos udvarában is szolgált⁹² – oly módon ápolta, hogy kígyókat és mindenféle mérges állatokat etetett vele.⁹³

Következő szereplőnk, Valentin kapcsán D'Alessio elbeszélése – pontosabban Francesco da Carrarának a *Storiába* beemelt levele – rögzíti, hogy esztergomi kancellárként nyert diplomáciai feladatot.⁹⁴ A követet alighanem Vilmos püspök majdani utódjával, az ugyancsak a királyi kápolnához tartozó Alsáni Bálinttal kell azonosítanunk: a Szentemágocs nemzetségből származó klerikus az 1350-es évek eleje óta töltött be kanonoki stallumot Veszprémben, illetve olvasókanonokit Esztergomban, s Lajos éppen a *guerra dei confini* idején tette meg őt alkancellárjává. A későbbi bíboros számára – akit a király érdekeinek itáliai képviselőjére kánonjogi műveltsége⁹⁵ mellett az is alkalmassá tehetett, hogy minden bizonnyal jól beszélt olaszul⁹⁶ – a padovai küldöttség a diplomáciai karrier kezdetét jelentette: a király megbízásából hat évvel később, a chioggiai háború idején is ő kereste fel Francesco da Carrarát, s jelen volt akkor is, amikor 1381-ben létrejött Velencével a torinói béke.⁹⁷

A kápolna tagjai mellett egy további személy követségére szükséges még itt kitérnünk: a szóban forgó küldött nem más, mint István vegliai gróf.⁹⁸ Családja a 12. századtól szerepel a forrásanyagban. A Frangepánok ősei eredetileg Krk szigetet bírták: szárazföldi birtokkomplexumukat az alapozta meg, hogy III. Béla 1193-ban Modrus vármegyét adományozta Bertalan comesnek.⁹⁹ A horvát nemesi famíliának az Anjou-korra megnövekedett súlyát jelzi többek között az is, hogy Lajostól nem csupán a padovai forrásokban szereplő István, de annak bátyja, János is nyer diplomáciai megbízást. Utóbbi a király óhajából kel útra 1365-ben, hogy békét közvetítsen Francesco da Carrara és az aquileiai pátriárka között.¹⁰⁰ A fiatalabb testvérről

92 Székely, 1968. 157.; Benucci, 2022. 200–201.

93 „L'oltrascito venerabile vescovo de Zinque Chiese, che per sue infermità, la quale era levrosa, era dimorà perfino a questi di in Padoa, era guarito per consiglio e peracione de messero Iacomo d'Arguà de Padoa, famosissimo dottor in medesina; la quale liberacione fu per manziare vipere, serpenti et altri animali tuti velenoxi” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 49. A részletet idézi Jászay, 1990. 65.

94 „...venerabile homo meser Valentin, canceliero de Strigon, ambaxaore dela vostra rial alteça” – D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 57. (I, 101). A Gatari-féle krónika is szerepeltet egy Bálint nevű magyar követet („el nobel chavalier misser Valentino Ongaro” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 62.), bár őt nem klerikusnak, hanem lovagnak nevezi, elképzelhető, hogy ugyanarról a küldötről van szó. A kérdéstről lásd: Sambin, 1946–1947. 9–10. 4. jegyz.

95 Azt, hogy jogi képzettséggel bírt, D'Alessio Valentinről is feljegyz: „Valentin, doctore de lege, nobel homo et hongaro per natione” – D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 20. (I, 33).

96 Úgy sejthetjük legalábbis, hogy Itáliában, alighanem Bolognában folytatott tanulmányokat. Lásd: Áldásy, 1903. 15.; Petrovics, 2009. 27–28.

97 Nagy Lajos uralkodása alatt befutott pályájára lásd: Petrovics, 2009. 27–29. A szakirodalom nem tud ugyanakkor diplomáciai küldetéséről a velencei–padovai határháború idején, vö. Áldásy, 1903., kül. 16. Egyházi méltóságaira lásd továbbá: Engel, 1996. I. 73., II. 11.; C. Tóth, 2019. 31.

98 „Stefanino da Veglia, legato (...) de meser lo re” – D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 21. (I, 34). A *Cronaca carrarese* további követekeket is említ: szerepeltet egy bizonyos Istvánt („el nobelle omo Stivano di Valentini d'Ongaria” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 48.; Canzian, 2022. 39.), s ugyancsak feltűnik a magyar király egy, a krónikás szerint németként megjelölt famíliárisa („uno famiglio del re d'Ongaria, minato Alemanno” – uo. 54.). Csúz János dalmát–horvát bán követségére lásd: D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 47–48. (I, 89.); Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 61.

99 *Frangepán-oklevéltár*, I. 3–5. VII. sz.; RA I/1. 154. sz.; Wenzel, 1884. 8–9., 21–26.

100 Pór, 1900. 39.; Ciković, 2022. 368.

a *Cronaca carrarese* nem csupán azt jegyzi fel, hogy küldötként forgolódik a padovai udvarban: ugyancsak olvashatunk házasságkötéséről a város urának leányával, Caterinával.¹⁰¹ A frigyről tudnunk kell, hogy az magának Lajosnak az indítványára köttetett itáliai szövetségesének gyermeke és hű horvátországi alattvalója között.¹⁰²

Ha a magyar követek tevékenységét nem is ismerhetjük meg olyan mélységben, mint a padovai társaikét, forrásaink az ő működésükről is kínálnak egy-egy adalékot. A *Storia* fenntartotta például annak a bizonyos Lászlónak – a király familiárisának – a rövid megbízólevelét, aki 1373 telének végén kereste fel Francesco *il Vecchiót* azzal a céllal, hogy ura nevében a hadi helyzetről tájékozódjék.¹⁰³ Lajos küldötteiről krónikáink nyomán megtudhatjuk továbbá, hogy Itáliába érkezve nem csupán Padovában látnak el diplomáciai feladatokat. Koppenbach Vilmos kapcsán Gatari rögzíti, hogy a Carrara-udvarból Velencébe indul tovább,¹⁰⁴ míg más küldöttek – a lehetséges szövetségek előmozdítása céljából – Genova vagy éppen Verona irányába folytatják útjukat.¹⁰⁵

A delegációkkal kapcsolatos áttekintésünk végére érve összefoglalólag elmondhatjuk: a vizsgált időszakban a padovai követek folyamatosan jelen vannak a királyi udvarban, ahogyan Lajos is elküldi diplomatáit Észak-Itáliába. A delegáltak jellemzően párban utaznak (Guglielmo da Curtarolo és Michele da Rabatta, Alsáni Bálint és István vegliai gróf), ám a magyar fél esetében arra is akad példa, hogy a megbízást teljesítő egyedül említik forrásaink (Koppenbach Vilmos). A feladat bizalmi jellegét mutatja, hogy olyan személyeket találunk diplomáciai szerepkörben, akik Nagy Lajos, illetve Francesco da Carrara szűkebb környezetéhez kapcsolódnak. A küldöttek rátermettségéhez nem férhet kétség: rendre az elit olyan tagjai, akik vagy korábban is tanúságot tettek tárgyalóképességükről (Koppenbach Vilmos, Bonifacio Lupi), vagy tehetségük és jogi képzettségük folytán remélhető, hogy megbízásukat hatékonyan látják majd el (Alsáni Bálint, Guglielmo da Curtarolo). Míg Padova urát kizárólag világi személyek képviselik a Magyar Királyságban, addig a magyar társadalom fejlődésének sajátosságaiból – a világi értelmiség hiányából – fakad, hogy Lajos delegáltjai részben az egyháziak közül kerülnek ki: a klerikusok a korabeli diplomáciai magaskiskolául is szolgáló királyi kápolna tagjai. Bár az események diplomáciai hátterének és a követjárásoknak a Gatari-krónika is nagy jelentőséget tulajdonít, a Carrara-kancellária iratanyagát az elbeszéléséhez korántsem szokványos módon felhasználó Nicoletto D’Alessio révén azt is lehetőségünk van nyomon követni, hogyan teljesítették megbízásukat a padovai küldöttek, és milyen módon zajlottak a tárgyalások a magyar királyi udvarban. Hasonló részletes-

101 „Venne a dí due zugno in Padoa il nobile homo Stivano conte di Viglia e prinzipo di Segna a conpire il matrimonio fatto con madona Chatarina da Charara; e cosi onoramente fatte le noze liete, come ciascuno può pensare, si partirono da Padoa il detto conte con la donna sua” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 58.

102 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 56.; Ciković, 2022. 369. A házasság kérdéséhez lásd még: Ronconi, 2006. 71–72.

103 D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 100. (II, 24–25.).

104 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 54.

105 Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 54., 58.; D’Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 48. (I, 89.). Lásd még: Canzian, 2022. 40.

ségű tájékoztatással a magyar diplomaták külhoni tevékenységéről az Anjou-korból nem rendelkezünk.¹⁰⁶

A hadi események a krónikák lapjain

A teljes kép kedvéért meg kell továbbá említenünk, hogy míg Nicoletto D'Alessio *Storiájának* középpontjában az események diplomáciai háttere áll, addig a Gatari-féle krónika a Padova és Visegrád közötti követjárások mellett a konfliktus katonai aspektusa iránt is élénk érdeklődést mutat: a *Cronaca carrarese* számos információval szolgál a magyar segédhadak itáliai jelenlétéről.¹⁰⁷ (Még ha a hangsúlyok más-hová helyeződnek is,¹⁰⁸ a témával kapcsolatos adalékoktól D'Alessio elbeszélése sem mentes: a hadi események a *Storia* lapjairól sem hiányozhatnak.) Az alábbiakban néhány jellemző momentum kiragadására szorítkozom azzal kapcsolatban, hogy mit árulnak el a források a padovaiak oldalán harcoló magyarokról.

A hónapokig tartó diplomáciai előkészületeket követően Velence 1372. október 3-án indította meg támadását Padova ellen – csekéllyel azt követően, hogy Lajos király, amint azt fentebb láthattuk, ígéretet tett Francesco *il Vecchió*nak, hogy a háború kirobbanása esetén régi szövetségese oldalára áll.¹⁰⁹ Szorult helyzetükben a padovaiak minden reményüket abba vetették, hogy az Anjou uralkodó megtartja szavát, és elküldi seregeit a *Terraferma* térségébe. A magyarok érkezésére azonban csaknem két hónapig várniuk kellett, így annál is nagyobb volt a lelkesedésük, amikor november végén a tudomásukra jutott, hogy a megsegítésükre indított hadak már Friuli területén tartózkodnak. A Gatari-krónika megörökíti a pillanatot, amikor a magyar csapatok élén álló Himfi Benedek bolgár bán küldöttet menesztett a városba, hogy közeledtét a Carrara-udvar számára jelezze: az elbeszélés szerint a megkönnyebbült polgárok – akik előtt a magyar báró üzenetét nyilvánosan is kihirdették – ünneplésben törtek ki, és így várták Lajos katonáinak a jövetelét.¹¹⁰

A velenceiekkel vívott küzdelmeket élénk táró padovai történétírók jól ismerik a magyar seregek vezetőit: nem csupán Benedek bán jelenik meg a krónikák lapjain, de olvashatunk az elbeszélésekben a Treviso térségébe 1373 januárjában megérkező Czudar Györgyről¹¹¹ vagy a parancsnokságot az év tavaszán átvevő

106 Az I. Károly idejében a pápai udvarba küldött követekről: Maléth, 2020. 39–53.

107 A kérdéshez lásd továbbá: Canzian, 2022. 40.

108 Cecchinato, 2012. 165–166.

109 Sambin, 1946–1947. 23–26., 28–29.

110 „Il predetto giorno zunsse a Padoa un ongaro, messo de re d'Ongaria, con letere del nobelle cavaliere misser Benedetto, nevode del gran conte d'Ongaria, nele quale si contenia, come era zunto in Friulli e ch'el vendere sequente lui saria sul Trivisan per pasare le Piave: per le quale letere il signor predetto fecie gran festa, e quelle coram popullo le mostrò, donde ciaschuno cittadino fecie festa asai” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 80.; Sambin, 1946–1947. 29–35.

111 A rá vonatkozó forrásrészletet lásd alább. A magyar katonák januári érkezésére lásd még: Sambin, 1946–1947. 44–45.

ifj. Lackfi István erdélyi vajdáról is.¹¹² Gatari a segédhadak létszámát illetően is pontos értesülésekkel látszik rendelkezni: tudni véli például, hogy Zorzi d'Ongaria – ahogyan az itáliai szerző Czudart megjelöli – mintegy ezerhatszáz fő élén lovagolt be Bassanóba.¹¹³ A legérdekesebbek ugyanakkor talán azok a szemléletes leírások lehetnek, amelyeket a *Cronaca carrarese* a „határháború” fontos csatáiról közöl. A beszámolók rendre kiemelik a padovaiak oldalán küzdő magyarok bátorságát és katonai erényeit.¹¹⁴ Példaként idézhetjük itt az 1373. április 16-i összecsapásról szóló tudósítást, amelynek fontos eleme, hogy egy János nevű magyar harcos – akit a krónikás egyenesen Achilleshez hasonlít – hősiessége révén megfordítja az ütközet menetét.¹¹⁵ Harci stílusa,¹¹⁶ amelyről Gatari külön is szót ejt, emlékeztet Lackfi Istvánéra: róla a történet egy későbbi pontján tudhatjuk meg, hogy a csata hevében lovának kantárját elengedve két kézre fogja szabályját, s így aprítja a velenecieket.¹¹⁷ A magyarok harcmodora, amelyre forrásunk tehát több ízben is kitér, minden bizonnyal ámulásra adhatott okot a padovaiak körében. Az elbeszélés lapjain feltűnő bárók sorában kétségkívül Lackfi rendelkezik a legnagyobb jelentőséggel: a forrás egyértelmű tanúságát adja annak, hogy a Carrarák megsegítésére küldött „nemes és hatalmas” vajda¹¹⁸ személyét nagy tisztelet övezte az itáliai városállamban. Az általa kivívott tekintélyt mi sem jelzi jobban, mint az, hogy a május 14-i lovai győzelmet¹¹⁹ követően – így tudja legalábbis Gatari – ő ütött lovaggá hét padovait, akik között ott találjuk a város urának a fiát, Francesco Novellót (vagyis az „ifjabb” Francescót) is.¹²⁰

112 „Marti, III de mazo, il predetto misser Stivano detto Vaivoda con soa cometiva, ch'era doamillia Ongari, cavalcò verso Padoa” – Gatari: *Cronaca carrarese*, 100. Vö. D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 116. (II, 59).

113 „A' septe di di gienaro zunse in Baxan il nobelle chavalier misser Zorzi d'Ongaria con mille e seicento Ongari in so compagnia, manda dal re d'Ongaria al servizio dil signor di Padoa” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 82.

114 Az alább szereplő jeleneteket kiemeli Jászay Magda is: Jászay, 1990. 67–68.

115 „Ma intanto il poderexo e nobelle Zuane Ongaro Zotto sopravvenne, e intrato con sua brigata in la battaglia non altramente, come faxieva il buono' Achille per secorere suo' Grezi che non morisse da colpi del potentissimo Etoe, così con sua grosissima lanza el primo e secondo e terzo crudemente inavratì gitati a terra, rotta sua lanza, abandonata la breglia dil cavallo, con due mane strengiendo sua spada” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 96.

116 Lásd még Bárány Attila megjegyzését jelen folyóiratszámában. Bárány, 2023.

117 „Il Vaivoda, usato fuora di la meschia, e pigliata una grossa lanza, e punto il suo cavallo, insconto misser Annes Todesco e ferillo sovra la targha, e quella a la coraza oltra la schina più di mezo brazo passò, e caciollo morto dil cavallo. Puo', aban'donata la brenna del suo cavallo, trata fuora sua spada con due mane, di loro nemici faciea gran taglio” – Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 107. A szóban forgó ütközet menetéről D'Alessio is beszámol: D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 119. (II, 66.).

118 „...il nobile e potente misser Stivano, conte e Vaivoda” – Gatari: *Cronaca carrarese* I. 99.

119 Sambin, 1946–1947. 59.; Kohl, 1998. 123.

120 Gatari: *Cronaca carrarese*, 107.; Kohl, 1998. 124. A *Storia* ugyancsak tud a ceremóniáról, ám nem említi, hogy a lovaggá ütések a vajdához kellene kapcsolnunk. D'Alessio: *Storia della guerra per i confini*, 119–120. (II, 67). – Amikor 1347-ben Lajos személyesen vezette seregeit Apuliába, az őt az útja során vendégül látó itáliai városállamokban jellemzők voltak a hasonló ceremóniák: a helyi elit tagjainak presztízst jelentett, ha a lovagi övet a magyar király kezéből nyerhették el. A kérdéshez lásd: Csukovits, 2021. 1170–1173., 1179. Hasonló megtiszteltetésként élhették meg a *guerra dei confini* idején a padovaiak is, hogy az Anjou uralkodó által a megmentésükre küldött báró adományozott nekik lovagi címet.

A karizmatikus figuraként ábrázolt hadvezér bebörtönzése 1373 nyarán a háború menetét is eldöntötte: miután Lackfi Buonconforto erődje alatt – ahol egyébként a velenceieket ötezer török zsoldos segítette – az ellenfél fogságába esett,¹²¹ Lajos király visszavonta csapatait Itáliából (egyes források szerint azért, mert bárói megtagadták a harc folytatását).¹²² További magyar segítségnyújtás híján Francesco da Carrara megalázó békére kényszerült Velencével szemben.¹²³

Epilógus

Bár a *guerra dei confinit* aligha értékelhetjük padovai sikertörténetként, az elszennvedett vereség nem vetett árnyékot Francesco *il Vecchió*nak a magyar királlyal való barátságára: a Carrara-udvarban a későbbiekben is ápolták annak a szövetségnek az emlékét, amely az évtized végén zajló chioggiai háború során újfent szerephez jutott.¹²⁴ Azt, hogy a Velencével szomszédos itáliai városállam ura milyen jelentőséget tulajdonított a kapcsolatnak, amely őt a Kárpát-medencei állam uralkodójához fűzte, a fentiekben bemutatott krónikák gazdag hagyománya mellett Padova művészettörténeti emlékei is jelzik. A városban nem kizárólag Altichiero már többször említett freskója utal a király és a Carrarák szoros viszonyára. Amikor I. Francesco a most tárgyalt eseménysort követő években két magas toronnyal ellátott erőddé építtette át a padovai várat, az általa kialakított reprezentatív fogadótermek egyikének falát a nagy hatalmú szövetséges címerével dekoráltatta.¹²⁵

Az Anjou uralkodó padovai emlékezetét firtatva jellemzők lehetnek Andrea Gatari sorai, amelyeket a 15. században működő krónikás Lajos regnálása kapcsán iktatott be atyja, illetve bátyja, a fentiekben többször is idézett elbeszélésébe. A szövegvariánsban az 1380-as évek történéseihez beszúrva olvashatunk egy rövid történetet, amelynek a középpontjában a király leányai, Mária és Ludovica (a fiatalabb Gatari fivér Hedvig helyett ezt a nevet rögzíti!) – s különösen is utóbbinak a Vilmos osztrák herceggel való jegyessége¹²⁶ – állnak. A történetíró, mintegy felvezetésképpen, portrét kínál a Carrara-udvar egykori szövetségeséről is, s Lajost úgy ábrázolja,

121 A fogságba esettek listáját lásd: Gatari: *Cronaca carrarese*, I. 116. Forrásunk kiemeli, hogy Lackfi mellett tizennégy magyar nemes került a velenceiek kezére. A bebörtönzött padovaiak sorában ott találjuk azt a Bonifacio Lupit is, akiről megelőzőleg Francesco da Carrara diplomatájaként esett már szó. Lásd még: Kohl, 1998. 178.

122 Így tudja legalábbis a velencei tradíció: „li Baroni del Regno d’Ungeria, come sentirono la presa del Vaivoda di Transilvania et altri Baroni d’Ongaria, andorono unitamente alla Regia Maestà, esclamando et quasi protestandole che, se il Signor di Padova non si pacificava con la Signori di Venetia et ottenesse la liberatione del Vaivoda, sarebbero constretti a prender l’arme contra il Signor di Padova, in favore della Signoria, per ottener da lei il Vaivoda; onde, quella Maestà fù costretta scrivere al Signor di Padova ch’i Baroni del Regno erano quasi sollevati per tal cosa et ch’era al tutto necessario che facesse pace, per ottener la liberatione del Vaivoda” – Caroldo: *Cronaca di Venezia*, IV. 173. A padovai történetírásnak a vajda fogságba esését követő eseményekkel kapcsolatos nézeteit vázolja Canzian, 2022. 40.

123 Sambin, 1946–1947. 63–75.

124 A chioggiai háború idején is fennálló kapcsolatokra: Canzian, 2022. 41–42.

125 Dal Zotto, 2009; Spiazzi, 2009. 19.; Baradel, 2019; Baradel, 2022.

126 Az 1374. évi eljegyzésre lásd: Skorka, 2021. 1203–1206.

mint a leghatalmasabb uralkodót, aki Nagy Károlyt követően a keresztény világban trónra lépett.¹²⁷

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

DL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár

2. Kiadott források

ADE

Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. Acta externa Andegavensia. I–III. Szerk.: Wenzel Gusztáv. Bp., 1874–1876. (Monumenta Hungariae historica. Acta externa.)

AOKt.

Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Ed.: Almási Tibor et al. I–. Budapest–Szeged, 1990–.

Caroldo

Giovanni Giacomo Caroldo: *Istorie Veneziene*. Vol. IV. *Dogatele lui Lorenzo Celsi, Marco Cornaro si prima parte a dogatului lui Andrea Contarini (1361–1373)*. Ed.: Șerban V. Marin. București, 2011.

CD

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Ed.: Georgius Fejér. Budaë, 1829–1844.

Chronicon Tarvisinum

Chronicon Tarvisinum ab anno MCCCCLXVIII. usque ad annum MCCCXXVIII. auctore Andrea de Redusiis. In: *RIS*, XIX. coll. 835–866.

D’Alessio

La storia della guerra per i confini di Nicoletto d’Alessio. In: *Gesta magnifica domus Carrariensis*. A cura di R[oberto] Cessi. Bologna, 1965. 1–172. (RIS 17.1.3.)

Frangepán-oklevéltár

A Frangepán család oklevéltára. I–II. Ed.: Barabás Samu – Thallóczy Lajos. Bp., 1910–1913. (Magyar történelmi emlékek, 35.)

127 „Havete a sapere, che vivendo la chiara memoria del re Lodovico di Ongaria, quale al tempo suo fu il piú potente prencipe del mondo fra Christiani, et il piú temuto re da Infideli, che fosse, o sia stato doppo la morte di Carlo Magno imperatore; et questo soggiogò ij regni d’Infideli et rubelli della Santa Fede Christiana, et fu quello che abbassò et annullò l’altezza et vanagloria della signoria di Venetia, dell’impero di Romania, Dalmatia et Croatia, et privolla della città di Zarra, come appare nelle istorie scritte dal mio genitore, et fecceli abbassare il titolo suo, che era *Dux Venetiarum, Dalmatiae et Croatiae, et totius imperii Romaniae*, et volse che in altro modo fosse ridotto ciò e *Dux Venetiarum etc.*” – Gatari: *Cronaca carrarese*, 238. A részletre felhívja a figyelmet: Baldissin Molli, 2022. 434–435. A Nagy Károlyt az Anjou uralkodó őseként számontartó itáliai hagyományra lásd: Csukovits, 2013; Csukovits, 2015. 145–153.

Gatari

Galeazzo e Bartolomeo Gatari: *Cronaca carrarese confrontata con la redazione di Andrea Gatari (AA. 1318–1407)*. I–II. A cura di Antonio Medin – Guido Tolomei. Città di Castello, 1909–1929. (RIS² 17.1.1–2.)

Guilelmus Cortusius

Cortusii Patavini duo, sive Gulielmi et Albrigheti Cortusiorum Historia de novitatibus Paduae et Lombardiae ab anno MCCLVI usque ad MCCCLXIV. In: *RIS* XII. 757–982.

Küküllei

Küküllei János: *Lajos király krónikája*. – Névtelen szerző: *Geszta Lajos királyról*. Ford., utószó, jegyz.: Kristó Gyula. Bp., 2000. 7–40. (Millenniumi magyar történelem. Források.)

Három Villani krónikája

A három Villani krónikája. Ford., bev., jegyz. Rácz Miklós. Szerk. Bárány Attila. Máriabesnyő, 2011. (Scriptores rerum Hungaricarum.)

Páduai egyetem magyarországi tanulói

Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium. I. Padova: 1264–1864. Collegit et ed.: Andreas Veress. / *A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264–1864)*. Gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. Kolozsvár–Bp., 1915. (Fontes rerum Hungaricarum / Magyar történelmi emlékek, 1.)

RA

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I–II. Szerk.: Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp., 1923–1987.

Raphaynus de Caresinis

Raphayni de Caresinis cancellarii Venetiarum Chronica AA. 1343–1388. A cura di Ester Pastorello. Bologna, 1922. (RIS² 12/2.)

RIS

Rerum Italicarum scriptores. Ed.: Ludovicus Antonius Muratori. I–XXVIII. Mediolanum, 1723–1751.

RIS²

Rerum Italicarum scriptores. Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata da: L. A. Muratori, nuova edizione riveduta, ampliata e corretta con la direzione di: Giosué Carducci. I–CXVII. Città di Castello – Bologna, 1900–1975.

Thuróczy

Johannes de Thurócz: *Chronica Hungarorum. I. Textus*. Ed.: Elisabeth Galántai – Julius Kristó. Bp., 1985. 160–188. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series Nova, 7.)

Villani, Giovanni

Giovanni Villani: *Nuova Cronica*. I–III. A cura di Giuseppe Porta. Parma, 1990–1991. (Biblioteca di scrittori italiani.)

Villani, Matteo e Filippo

Cronica di Matteo e Filippo Villani con le Vite d'uomini illustri fiorentini di Filippo e la Cronica di Dino Compagni. [A curai di Achille Mauri.] Milano, 1834. (Biblioteca enciclopedica italiana, 30.)

3. Szakirodalom

Áldásy

1903 Áldásy Antal: *Alsáni Bálint bíbornok*. Bp., 1903. (Magyar történeti életrajzok.)

1910 Áldásy Antal: Adatok Nagy Lajos király olaszországi összeköttetéseihez. In: *Történelmi Tár*, 11. (1910) 1. sz. 1–7.

Angiolini

2006 Angiolini, Enrico: Lupi, Bonifacio. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, LXVI. Online változat: https://www.treccani.it/enciclopedia/bonifacio-lupi_%28Dizionario-Biografico%29/ (az összes internetes forrás letöltése: 2023. június 14.).

Arnaldi–Capo

1976 Arnaldi, Girolamo – Capo, Lidia: I cronisti di Venezia e della Marca Trevigiana nel secolo XIV. In: *Storia della cultura veneta*. Part II. *Il Trecento*. Ed.: Girolamo Arnaldi. Venezia, 1976. 272–337.

Baldissin Molli

2022 Baldissin Molli, Giovanna: Da San Giovanni Battista a San Leopoldo d’Ungheria e Santa Elisabetta di Turingia: tracce di Ungheria al Santo. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 419–447.

Bánlaky [Breit]

1934 Bánlaky [Breit] József: *A magyar nemzet hadtörténelme VIII. I. (Nagy) Lajos korszaka. (1342–1382)*. Bp., 1934.

Baradel

2019 Baradel, Valentina: A fianco di Luigi il Grande d’Ungheria: la celebrazione del potere e delle alleanze politiche nel castello carrarese. In: *Un castello per la signoria carrarese, un castello per la città. Arte di corte in un monumento in trasformazione*. A cura di Giovanna Valenzano. Padova, 2019. 63–80. (Medioevo veneto, Medioevo europeo. Identità e alterità.)

2022 Baradel, Valentina: La scena della diplomazia. Politica internazionale e cultura di corte nel Castello carrarese di Padova. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 245–267.

Bárány

2017 Bárány Attila: Az Anjou-kor hadtörténete. In: *Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk.: Hermann Róbert. Szerk.: Veszprémy László. Bp., 2017. 175–222.

2023 Bárány Attila: Nagy Lajos hadserege és hadszervezete. Hadvezetés, stratégia, fegyver-nemek. In: *Világtörténet*, 13. (45.) (2023) 2. sz. 175–220.

Baumgarten

1902 Baumgarten Ferenc: Forrástanulmányok Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez. In: *Századok*, 36. (1902) 1. sz. 1–20., 2. sz. 112–130., 4. sz. 326–346., 5. sz. 428–443.

Benucci

2022 Benucci, Franco: Un medico padovano per il conte di Veglia. Jacopo Zanettini e la sua sepoltura. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 193–216.

Bianchi

2016 Bianchi, Francesco: Rabatta, Michele. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, LXXXVI. Online változat: https://www.treccani.it/enciclopedia/michele-rabatta_%28Dizionario-Biografico%29/.

Bónis

1971 Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp., 1971.

Canzian

2007 Canzian, Dario: L’assedio di Padova del 1405. In: *Reti medievali*, 8. (2007) 1. sz. 1–25.

2022 Canzian, Dario: Da Padova a Buda e ritorno: relazioni politiche, mobilità diplomatica e iniziative militari di un'inedita alleanza. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 29–45.

Carile

1977 Carile, Antonio: Caresini, Rafaino. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, XX. Online változat: [https://www.treccani.it/enciclopedia/rafaino-caresini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/rafaino-caresini_(Dizionario-Biografico)/).

Cecchinato

2012 Cecchinato, Andrea: Osservazioni filologiche, storico-culturali, linguistiche e stilistiche sulla *Storia della guerra per i confini* di Nicoletto d'Alessio. In: „Una brigata di voci.” *Studi offerti a Ivano Paccagnella per i suoi sessantacinque anni*. A cura di Schiavon, Chiara – Cecchinato, Andrea. Padova, 2012. 157–181.

Ciković

2022 Ciković, Danijel: I Conti di Veglia tra Tre e Quattrocento: alleati degli Angioini, congiunti dei Carraresi e committenti di opere d'arte veneziane. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 365–385.

Csákó

2020 Csákó Judit: Az elit és a diplomácia – Nagy Lajos diplomatái. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje*. Szerk.: Csukovits Enikő. Bp., 2020. 275–290. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.)

Csukovits

2013 Csukovits Enikő: Nagy Károly ivadékai. Az Anjou-ház Firenze levelezésében. In: *Francia–magyar kapcsolatok a középkorban*. Szerk.: Györkös Attila – Kiss Gergely. Debrecen, 2013. 117–125. (Speculum Historiae Debreceniense, 13.)

2015 Csukovits Enikő: *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*. Bp., 2015. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.)

2019 Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon II. I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395)*. Bp., 2019. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.)

2021 Csukovits Enikő: I. (Nagy) Lajos magyar király útja Nápolyba. In: *Századok*, 155. (2021) 6. sz. 1167–1180.

2022 Csukovits, Enikő: Luigi il Grande re d'Ungheria e gli stati italiani. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 17–27.

Dal Zotto

2009 Dal Zotto, Patrizia: Luigi il Grande, re d'Ungheria, nel Castello carrarese. In: *Padova e il suo territorio*, 24. (2009) 138. sz. 21–24.

Dercsényi

1940 Dercsényi, Desiderio: Ricordi di Luigi il Grande a Padova (con quattro illustrazioni). In: *Corvina*, N. S., 3. (1940) 7. sz. 468–480.

1941 Dercsényi Dezső: Nagy Lajos ikonográfiája. In: *Szép művészet*, 2. (1941) 10. sz. 239–242.

Domanovszky–Vértesy

1900 Domanovszky Sándor – Vértesy Jenő: Nagy Lajos első hadjárata Velence ellen. In: *Századok*, 34. (1900) 9. sz. 778–799., 10. sz. 905–923.

Gaffuri

1993 Gaffuri, [Laura]: Padova, Stadt, Bm. I–II. In: *Lexikon des Mittelalters*. VI. München, 1993. 1617–1621.

Gárdonyi

1914 Gárdonyi Albert: A királyi titkos kancellária eredete és kialakulása Magyarországon. In: *Századok*, 48. (1914) 2. sz. 89–106., 3. sz. 174–196.

Engel

1996 Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* I–II. Bp., 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5.)

Fraknói

1900 Fraknói Vilmos: *Petrarca és Nagy Lajos.* Bp., 1900. (Értekezések a történeti tudományok köréből, XIX. 2.)

1905 Nagy Lajos király és Erzsébet királyné kiadatlan levelei VI. Kelemen pápához, 1346–1347. Közli: Fraknói Vilmos. In: *Történelmi Tár*, 6. (1905) 1. sz. 1–12.

Haraszi Szabó – Kelényi

2019 Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban, 1100–1526 / Students from Hungary at the Universities of France, England, Italy and Germany in the Middle Ages, 1100–1526.* Bp., 2019. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken, 3.)

Huber

1885–1896 Huber, Alfons: *Geschichte Österreichs.* I–V. Gotha, 1885–1896.

Jászay

1990 Jászay Magda: *Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története.* Bp., 1990.

Jékely

2019 Jékely Zsombor: A magyarországi Anjou-kori elit műpártolása. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje.* Szerk.: Csukovits Enikő. Bp., 2019. 291–316. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.)

Kohl

1985 Kohl, Benjamin G.: Curtarolo, Guilelmo. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*, XXI. Online változat: https://www.treccani.it/enciclopedia/guglielmo-curtarolo_%28Dizionario-Biografico%29/.

1997 Kohl, Benjamin G.: The Paduan Elite under Francesco Novello da Carrara (1390–1405). A Selected Prosopography. In: *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, 77. (1997) 206–258.

1998 Kohl, Benjamin G.: *Padua under the Carrara, 1318–1405.* Baltimore–London, 1998.

2010a Kohl, Benjamin G.: D'Alessio, Nicoletto. In: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle.* Ed.: Graeme Dunphy. Leiden, 2010. vol. I. 503–504.

2010b Kohl, Benjamin G.: Gatari, Galeazzo and Bartolomeo. In: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle.* Ed.: Graeme Dunphy. Leiden, 2010. vol. I. 663–664.

Kristó

1988 Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi.* Bp., 1988.

Lazzarini

1895 Lazzarini, Vittorio: Storie vecchie e nuove intorno a Francesco il Vecchio da Carrara. In: *Nuovo archivio veneto*, 10. (1895) 325–363.

1907 Lazzarini, Vittorio: La seconda ambasceria di Francesco Petrarca a Venezia. In: *Miscellanea di studi critici pubblicati in onore di Guido Mazzoni dai suoi discepoli.* Per cura di Arnaldo Della Tore – P. L. Rambaldi. Firenze, 1907. 173–183.

Luigi il Grande Rex Hungariae

2022 *Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l'Europa al tempo dei Carraresi.* A cura di Giovanna Baldissin Molli – Franco Benucci – Maria Teresa Dolso – Ágnes Máté. Roma, 2022. (Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma. Studia, 8.)

Maléth

2020 Maléth Ágnes: *A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342)*. Pécs, 2020. (DeLegatOnline Könyvek, 2.)

Mályusz

1958 Mályusz Elemér: Az izmaelita pénzverőjegyek kérdéséhez. In: *Budapest Régiségei*, 18. (1958) 301–311.

Marin

2004 Marin, Șerban: Un transilvano a Venezia: il vaivoda Steffano Lackfi II e la guerra del 1372–1373 tra Venezia, Padova e Ungheria nella cronaca di Giovanni Giacomo Caroldo. In: *L'Italia e l'Europa Centro Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali*. Ed.: Cristian Luca – Gianluca Masi – Andrea Picardi. Brăila, 2004. 61–80.

Máté

2006 Máté Ágnes: Petrarca és Nagy Lajos. In: *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, 29. (2006) 177–184.

Medin

1909 Medin, Antonio: Prefazione. In: Galeazzo e Bartolomeo Gatari: *Cronaca carrarese confrontata con la redazione di Andrea Gatari (AA. 1318–1407)*. I. A cura di Antonio Medin – Guido Tolomei. Città di Castello, 1909. VII–XXXVIII. (RIS² 17.1.1.)

Papp

2017 Papp Róbert: A zárai békekötéshez, valamint annak nemzetközi utóéletéhez kapcsolódó 1358. évi oklevelek regesztái. In: *Fons*, 24. (2017) 4. sz. 481–503.

Péquignot

2009 Péquignot, Stéphane: *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291–1327)*. Madrid, 2009. (Bibliothèque de la Casa de Velázquez, 42.)

Petrovics

2005 Petrovics István: A középkori pécsi egyetem és alapítója. In: *Aetas*, 20. (2005) 4. sz. 29–40.

2009 Petrovics István: A pécsi egyetem kancellárjai: Koppenbachi Vilmos és Alsáni Bálint püspökök pályafutása. In: *Egyházi arcélek a pécsi egyházmegyéből*. Szerk.: Fedeles Tamás – Kovács Zoltán – Sümegi József. Pécs, 2009. 21–41. (Egyháztörténeti tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből, V.)

Pigozzo

2007 Pigozzo, Federico: *Treviso e Benezia nel Trecento. La prima dominazione veneziana sulle podesterie minori (1339–1381)*. Venezia, 2007. (Memorie. Classe di scienze morali, lettere ed arti, 121.)

Plant

1981 Plant, Margaret: Portraits and Politics in Late Trecento Padua: Altichiero's Frescoes in the S. Felice Chapel, S. Antonio. In: *The Art Bulletin*, 63. (1981) 3. sz. 406–425.

Pór

1892 Pór Antal: *Nagy Lajos, 1326–1382*. Bp., 1892. (Magyar Történeti Életrajzok.)

1900 Pór Antal: *Nagy Lajos viszonya az aquilėjai pátriárkákhoz. Történeti tanulmány*. Bp., 1900.

Prajda

2022 Prajda, Katalin: Commercio e diplomazia tra Firenze, Padova e il Regno d'Ungheria dalla conquista di Zara (1357) alla conquista di Napoli (1381). In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 79–94.

Rác

1996 Rác György: Az Anjou-ház és a Szentszék. In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatainak ezer éve*. Szerk.: Zombori István. Bp. 1996. 55–81.

2022 Rác, György: The Relationship between Louis the Great and Padua in the Mirror of Hungarian Charters. In: *Luigi il Grande Rex Hungariae*, 95–111.

Ronconi

2005 Ronconi, Giorgio: L'immagine dei Carraresi nella letteratura del tempo. In: *Padova carrarese. Atti del convegno, Padova, Reggia dei Carraresi, 11–12 dicembre 2003*. A cura di Oddone Longo. Padova, 2005. 237–258.

2006 Ronconi, Giorgio: I rapporti dei Carraresi coi signori di Modrus. In: *Letteratura, arte e cultura italiana tra le due sponde dell'Adriatico. Atti della Giornata di studio (Padova, 28 ottobre 2005)*. A cura di Luciana Borsetto. Padova, 2006. 69–82.

Sambin

1946–1947 Sambin, Paolo: La guerra del 1372–73 tra Venezia e Padova. In: *Archivio veneto*, Ser 5. 38–39. (1946–1947) 1–76.

Seneca

1952–1953 Seneca, Federico: Un diplomatico goriziano a cavaliere dei secoli XIV. e XV. Michele da Rabatta. In: *Memorie storiche forogiuliesi*, 40. (1952–1953) 138–174.

Skorka

2014 Skorka Renáta: A Habsburgok és a magyar Anjouk kapcsolatainak kronológiája. IV. (Luxemburgi) Károly uralkodása alatt. In: *Világtörténet*, 4. (36.) (2014) 631–659.

2021 Skorka Renáta: Érdekházasságok, kényszermátkaságok. A dinasztikus megállapodások politikai, gazdasági és jogi jellemzői a 14. századi Magyar Királyságban. In: *Századok*, 155. (2021) 6. sz. 1181–1208.

Spiazzi

2009 Spiazzi, Anna Maria: Pitture murali nel Castello carrarese. In: *Padova e il suo territorio*, 24. (2009) 138. sz. 18–20.

Stanburrough Cook

1918 Stanburrough Cook, Albert: The First Two Readers of Petrarch's Tale of Griselda. In: *Modern Philology*, 15. (1918) 11. sz. 129–139.

Székely

1968 Székely György: A pécsi és óbudai egyetem alapítása a középeurópai egyetemlétesítések összefüggésében. In: *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1967*. Pécs, 1968. 155–174.

Thallóczy

1900 Thallóczy Lajos: Nagy Lajos és a bulgár bánság. In: *Századok*, 34. (1900) 7. sz. 577–615.

Tomasin

2009 Tomasin, Lorenzo: La cultura testuale volgare nella Padova trecentesca. In: *Textual Cultures*, 4. (2009) 1. sz. 84–112.

Tomei

2010 Tomei, Angela: Gatari, Andrea. In: *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*. Ed.: Graeme Dunphy. Leiden, 2010. vol. I. 663.

Tóth

2001 Tóth Csaba: Pénzverés az Anjou-kori Magyarországon. In: *„Múltunk építőkövei...”* Szerk.: Csurgai Horváth József et al. Székesfehérvár, 2001. 101–121.

C. Tóth

2019 C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 9.)

Zabbia

1999 Zabbia, Marino: *I notai e la cronachistica cittadina italiana nel Trecento*. Roma, 1999. (Nuovi studi storici, 49.)

2010 Zabbia, Marino: Tracce della narrazione storica del primo Trecento nella cronachistica trevigiana del tardo medioevo. In: *De prodizione Tarvisii di Liberale da Levada*. In: *Treviso e la sua civiltà nell'Italia dei comuni. Convegno di studio, Treviso, 3–5 dicembre 2009*. A cura di Paolo Cammarosano. Trieste, 2010. 357–382. (Atti, 2.)

2017 Zabbia, Marino: Cronaca e mondo notarile. In: *Le cronache volgari in Italia. Atti della VI Settimana di studi medievali (Roma, 13–15 maggio 2015)*. A cura di Giampaolo Francesconi – Massimo Miglio. Roma, 2017. 271–284. (Nuovi studi storici, 105.)

Veszprémy

2008 Veszprémy László: *Az Árpád- és az Anjou-kor csatái, hadjáratai*. Bp., 2008.

Weisz

2009 Weisz Boglárka: A szerémi és pécsi kamarák története a kezdetektől a XIV. század második feléig. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*, 130. (2009) 33–53.

Wenzel

1884 Wenzel Gusztáv: *Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez*. Bp., 1884.

JUDIT CSÁKÓ

THE PADUAN CHRONICLES, LOUIS THE GREAT AND THE GUERRA DEI CONFINI

The chroniclers of the court of the lords of Padua, Nicoletto d’Alessio and Galeazzo Gatari provide important information on the alliance between Francesco I da Carrara (called Francesco il Vecchio) and Louis I (the Great) of Hungary against Venice during the so-called Border War (1372–1373). On the basis of these accounts, my study aims to discuss two issues related to Louis’s involvement in the conflict. First, I illustrate with some examples how diplomatic relations between Francesco da Carrara and the king of Hungary are described in the two chronicles. The second part of the analysis gives a short overview of the war incidents and the presence of the Hungarian armies in Italy.